

Jacek Copik

Rola dzielnicowego w profilaktyce i probacji w środowisku lokalnym

Resocjalizacja Polska (Polish Journal of Social Rehabilitation) 5, 203-217

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jacek Copik*

Rola dzielnicowego w profilaktyce i probacji w środowisku lokalnym

Termin policja ma swój pierwowzór w słowie greckim *politeia*, co oznacza zarządzanie miastem. Został on w później włączony również do języka łacińskiego jako *politia*. Znaczenie tego określenia było bardzo rozległe i wyrażało ogół funkcji państwa¹. Tak szerokie rozumienie przedmiotowego pojęcia utrzymywało się w zasadzie do XIX wieku, od kiedy zaczęto wiązać je tylko z zapewnieniem bezpieczeństwa i porządku publicznego². Ewolucja, jakiej uległo słowo „policja” w ciągu wieków była wynikiem zmiany poglądów na zadania i cele państwa oraz walki o prawa jednostki³. Tym samym zmieniały się również zadania stojące przed policją. Były one różne, w zależności od dziejów Polski, panujących priorytetów lub uwarunkowań politycznych, a oscyływały głównie wokół interesu osób sprawujących „władzę”.

Obecne funkcjonowanie i zadania policji określone są przez Ustawę z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, która była wielokrotnie zmieniana. Czterokrotnie ten akt normatywny doczekał się ujednoclenia⁴, ostatnio 29 grudnia 2011 r., a od tego czasu był już wielokrotnie znowelizowany. Nie należy zapominać, że zadania Policji, w tym jej poszczególnych służb, określone są przez szereg innych aktów i rozporządzeń, zarządzeń i decyzji, które uściślają je w mniejszym lub większym stopniu.

Polska policja jest umundurowaną i uzbrojoną formacją służącą społeczeństwu, przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego. Do jej podstawowych zadań należy między innymi inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym, a także współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi,

* Mgr Jacek Copik, doktorant, Uniwersytet Śląski.

¹ H. Izdebski, *Historia administracji*, Warszawa 1996, s. 30.

² S. Pieprzny, *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*, Warszawa 2007, s. 9.

³ E. Ura, *Bezpieczeństwo i porządek publiczny*, Warszawa 1983, s. 5.

⁴ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. Dz.U. z 2011 r., Nr 287, poz. 1687 z późn. zm.).

samorządowymi i organizacjami społecznymi⁵. W skład policji wchodziły służby kryminalne, wspomagające działalność policji w zakresie organizacyjnym, logistycznym i technicznym oraz prewencyjne⁶, mieszczące w sobie blisko 50 różnych komórek⁷, w tym dzielnicowych.

Na podstawie analizy zadań nałożonych na dzielnicowego, a także własnej obserwacji uważam, że jego służba ma bardzo dużo do zaoferowania w zakresie profilaktyki i probacji w środowisku lokalnym. Zapotrzebowania społeczne w kwestii powołania stanowiska dzielnicowego dostrzegano już wcześniej⁸.

Pierwszym dokumentem regulującym pracę i zadania dzielnicowego w Polsce był Rozkaz nr 331 Komendanta Głównego Policji Państwowej z dnia 6 września 1929 r.⁹ Zgodnie z załączoną do niego instrukcją stanowisko dzielnicowego było elitarne. Dzielnicowym mógł zostać tylko podoficer o nieskazitelnym zachowaniu w służbie i poza nią, o dużym życiowym wyrobieniu oraz posiadający dobre kwalifikacje¹⁰. Wymagano, aby dzielnicowy mieszkał w swojej dzielnicy lub w pobliżu. Był on zwolniony ze zwykłej służby patrolowej, lecz miał obowiązek „z własnej inicjatywy” śledzić wszystko, co działo się w jego dzielnicy. Inni funkcjonariusze mieli z nim współpracować, przekazywać informacje¹¹.

Bardzo ważnym dokumentem w tym czasie była charakterystyka dzielnicy. Było to prawdziwe kompendium wiedzy, zawierające wykaz i opis wszystkich posesji, urzędów i lokali publicznych, a nawet budek telefonicznych. Dane te były aktualizowane co 7 dni¹².

⁵ Tamże, art. 1.

⁶ Tamże, art. 4.

⁷ Zgodnie z § 20 Zarządzenia nr 1041 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 września 2007 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji i zakresu działań komend, komisariatów i innych jednostek organizacyjnych policji (t.j. Dz. Urz. KGP z 2013 r., poz. 50) w służbie prewencyjnej Policji oraz służbie Lotnictwo Policji (z zastrzeżeniem, że w Komendzie Głównej Policji, w poszczególnych służbach nazwy komórek określone są przez Komendanta Głównego Policji), komórki noszą nazwy: prewencji, prewencji kryminalnej, profilaktyki społecznej, współpracy z samorządami, wykroczeń, wywiadowcza, patrolowa, interwencyjna lub patrolowo-interwencyjna, sztab Policji, stanowisko kierowania, zintegrowane stanowisko kierowania, dyżurnych, organizacji służby, zarządzania kryzysowego, spraw obronnych, operacyjna, operacji policyjnych, negocjacji policyjnych, antyterrorystyczna, minersko-pirotechniczna, prac podwodnych, zabezpieczenia lotniska, ruchu drogowego, kontroli ruchu drogowego, obsługi zdarzeń drogowych, przestępstw w ruchu drogowym, zabezpieczenia autostrad, dzielnicowych, konwojowa, policji sądowej, ochronna, nieletnich i patologii, izby dziecka, przewodników psów służbowych, prewencji na wodach i terenach przywodnych, lotnictwa Policji, pilotów, techniczna, obsługi technicznej, konna, postępowań w sprawach cudzoziemców, pomieszczenie dla osób zatrzymanych, postępowań administracyjnych, pozwoleń na broń, ochrony osób i mienia, specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych, ochrony placówek dyplomatycznych, prasowo-informacyjna.

⁸ D. Micek, M. Micek, P. Łuka, Z. Gontarzewski, *Rola dzielnicowego w Policji, współpraca z podmiotami policyjnymi i pozapolicyjnymi*, Szczytno 2007, s. 7.

⁹ Rozkaz nr 331 Komendanta Głównego Policji Państwowej z 6 września 1926 r. wraz z instrukcją określającą dokładną rolę i zadania dzielnicowego.

¹⁰ Tamże.

¹¹ D. Micek, M. Micek, P. Łuka, Z. Gontarzewski, op. cit., s. 7.

¹² Tamże, s. 8.

Tak funkcjonującą instytucję dzielnicowego przerwało rozpoczęcie II wojny światowej. Po jej zakończeniu stanowisko dzielnicowego nie zostało określone w historycznym dekreście PKWN z 7 października 1944 r. o Milicji Obywatelskiej¹³. Dopiero 15 maja 1955 r. został wydany Rozkaz nr 10 Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej zatwierdzający i wprowadzający do użytku regulamin organizacji i wykonania służby dzielnicowych MO, który później został zmieniony Zarządzeniem nr 59 Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej z 1958 r. Szerszy zakres obowiązków i pracy dzielnicowego zawarty został w Rozkazu nr 7 Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej z 22 czerwca 1974 r. w sprawie regulaminu służby dzielnicowych i kierownika rewiru dzielnicowych. W myśl tego regulaminu dzielnicowy odpowiadał za utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego, ochronę życia i zdrowia obywateli w przydzielonym mu rejonie służbowym¹⁴.

Po zmianach ustrojowych i politycznych na przełomie lat 80. i 90., kolejnym dokumentem regulującym pracę dzielnicowego był Rozkaz nr 4 Komendanta Głównego Policji z 20 kwietnia 1995 r. wraz z instrukcją w sprawie służby dzielnicowego i kierownika rewiru dzielnicowych, zmieniony w dalszej kolejności przez Zarządzenie nr 15 Komendanta Głównego Policji z 23 września 1999 r. w sprawie metod i form wykonywania czynności przez dzielnicowego i kierownika rewiru dzielnicowych, obowiązujące do 14 czerwca 2007 r. Zostało ono zmienione przez Zarządzenie nr 528 Komendanta Głównego Policji w sprawie form i metod wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika rewiru dzielnicowych, które kilkakrotnie zmienione, w tekście jednolitym z dnia 29 kwietnia 2013 r. (t.j. Dz. Urz. KGP z dnia 30 kwietnia 2013 r., poz. 38) obowiązuje obecnie.

Należy podkreślić, że organy powiatu lub gminy, w zależności od własnych potrzeb i środków mogą finansować dodatkowe etaty w policji w rewirach dzielnicowych. Może się to odbywać na zasadzie porozumienia i musi zostać potwierdzone przez Komendanta Głównego Policji, pod warunkiem, że organy zapewnią koszty ich utrzymania przez okres 5 lat¹⁵. Etaty policyjne w rewirach dzielnicowych, finansowane przez gminę, powiat lub samorząd województwa, nie wpływają na liczbę stanowisk policyjnych w korpusach i normatyw etatowy¹⁶. W tym właśnie zakresie społeczność lokalna ma możliwość wpływu na władze samorządowe co do zwiększenia liczby dzielnicowych w danym rejonie. Przekłada się to na poprawę kontaktu policji z obywatelami, co zwiększa z kolei przepływ informacji oraz poczucie bezpieczeństwa, a ponadto prowadzi do zintensyfikowania działań w zakresie profilaktyki i probacji.

¹³ Z. Jakubowski, *Organy bezpieczeństwa i porządku publicznego PRL*, Warszawa 1984, s. 15.

¹⁴ Regulamin służby dzielnicowych i kierownika rewiru dzielnicowych – załącznik do rozkazu nr 17 Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej z dnia 22 czerwca 1984 r., § 15.

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 4 marca 1999 r. w sprawie szczegółowych warunków porozumienia między organem powiatu lub gminy a komendantem wojewódzkim Policji w zakresie pokrywania kosztów utrzymania dodatkowych etatów Policji w rewirach dzielnicowych i w warunkach Policji (Dz. U. z 1999 r., Nr 22, poz. 208 z późn. zm.).

¹⁶ Zarządzenie Nr 1041 Komendanta Głównego Policji..., § 13, pkt 5.

Charakterystyka służby dzielnicowego i jego zadania w zakresie profilaktyki i probacji

Dzielnicowy to policjant mianowany na stanowisko dzielnicowego¹⁷. Uznawany jest za przedstawiciela policji pierwszego kontaktu; policjanta świadczącego usługi dla społeczności dzielnicy; rzecznika policji wobec mieszkańców i rzecznika interesów mieszkańców dla miejscowej policji¹⁸. Dzielnicowy jest gospodarzem przydzielonego mu rejonu służbowego, powinien znać specyfikę obsługiwanego terenu oraz realizować policyjną profilaktykę prewencji kryminalnej z jednoczesnym urzeczywistnieniem służebnej roli policji wobec społeczeństwa¹⁹.

Dzielnicowy pełni służbę w rejonie służbowym przydzielonym mu pisemnie przez kierownika jednostki organizacyjnej policji²⁰. Rejon służbowy to część obszaru działania komendy, komisariatu lub posterunku policji wyznaczona, jako teren działania dzielnicowego²¹. Ustala się go odrębnie dla terenów miejskich oraz pozamiejskich²² i obejmuje dany fragment przestrzeni wraz ze znajdującymi się na niej budynkami, zamieszkującymi w nich osobami, zakładami produkcyjnymi, placówkami handlowymi, instytucjami itp.

Komendant powiatowy (miejski) policji może tworzyć rewiry dzielnicowych na zasadach określonych przez Komendanta Głównego Policji. Kierownika rewiru mianuje i zwalnia ze stanowiska komendant powiatowy (miejski) policji, po zasięgnięciu opinii wójta (burmistrza lub prezydenta miasta), chyba że do wyrażenia opinii w tej sprawie upoważniony został organ wykonawczy jednostki pomocniczej gminy²³. Rewir dzielnicowych to komórka organizacyjna usytuowana w jednostce organizacyjnej policji, wyznaczona jako teren działania kierownika rewiru²⁴. Rewir obejmuje kilka lub kilkanaście rejonów służbowych.

Podstawową formą pełnienia służby dzielnicowego jest obchód, polegający na przemierzaniu się w granicach przydzielonego mu rejonu służbowego i realizowaniu podstawowych zadań wynikających z zakresu jego obowiązków służbowych²⁵, do których należą w szczególności:

¹⁷ Zarządzenie Nr 528 Komendanta Głównego Policji z dnia 6 czerwca 2007 r. w sprawie form i metod wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika rewiru dzielnicowych (t.j. Dz. Urz. KGP z 2013 r., poz. 38), § 2 pkt 4.

¹⁸ M. Bryła, J. Wójcikiewicz, *Idealny dzielnicowy a rzeczywistość*, [w:] *Bezpieczeństwo lokalne. Społeczny kontekst prewencji kryminalnej*, J. Czapska, J. Widawka (red.), Warszawa 2000, s. 121–127.

¹⁹ W. Pływaczewski, G. Kędzierska (red.), hasło: „dzielnicowy”, [w:] *Leksykon policyjny*, Szczytno 2001.

²⁰ Zarządzenie Nr 528 Komendanta Głównego Policji..., § 3 pkt 1.

²¹ Tamże, § 2 pkt 3.

²² Tamże, § 3 pkt 5.

²³ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji..., art. 8a pkt 1–2.

²⁴ Zarządzenie Nr 528 Komendanta Głównego Policji..., § 2 pkt 2.

²⁵ Tamże, § 5 pkt 1.

- prowadzenie rozpoznania przydzielonego mu rejonu służbowego pod względem osobowym, terenowym, zjawisk i zdarzeń mających wpływ na stan porządku i bezpieczeństwa publicznego;
- realizowanie zadań z zakresu profilaktyki społecznej;
- realizowanie zadań z zakresu ścigania sprawców przestępstw i wykroczeń;
- kontrolowanie przestrzegania prawa powszechnie obowiązującego oraz przepisów prawa miejscowego²⁶.

Najważniejsze z punktu widzenia profilaktyki i probacji w środowisku lokalnym jest rozpoznanie osobowe. Realizując zadania z nim związane dzielnicowy na bieżąco zdobywa informacje o osobach zamieszkujących lub przebywających w jego rejonie służbowym, które ze względu na swoją przeszłość, aktualny tryb życia i zachowania stwarzają zagrożenie porządku i bezpieczeństwa publicznego, a w szczególności o osobach:

- karanych oraz korzystających z przepustki lub przerwy w odbywaniu kary;
- podejrzewanych o prowadzenie działalności przestępczej;
- uzależnionych od alkoholu, narkotyków lub innych środków odurzających;
- nieletnich zagrożonych demoralizacją i sprawców czynów karalnych²⁷.

Ze wskazanymi powyżej osobami dzielnicowy:

- prowadzi rozmowy profilaktyczne;
- stosuje wobec nich środki wychowawcze i społeczne lub występuje o ich zastosowanie;
- inicjuje działania w zakresie organizowania pomocy w umieszczeniu w zakładzie odwykowym, leczniczym lub opiekuńczym²⁸.

W ramach rozpoznania osobowego dzielnicowy powinien utrzymywać kontakty z osobami, które – z racji wykonywanego zawodu, pełnionej funkcji oraz w związku z ich działalnością społeczną lub zainteresowaniami – mogą mieć wpływ na funkcjonowanie środowiska lokalnego i dzięki którym mogą być podejmowane skuteczne działania zapobiegające popełnianiu przestępstw i wykroczeń. Powinien również kontaktować się z osobami – potencjalnymi ofiarami przestępstw i wykroczeń – w celu wskazania im właściwych sposobów unikania zagrożenia²⁹.

Dzielnicowy prowadzi notatnik służbowy, w którym gromadzi uzyskane informacje oraz inną dokumentację określoną w odrębnych przepisach³⁰. Może również prowadzić teczkę rejonu służbowego, także w formie elektronicznej, która powinna zawierać tylko informacje jawne, głównie dotyczące charakterystyki rejonu, rozpoznania terenowego, własnych i bieżących ustaleń obrazujących zagrożenia i poszerzających wiedzę o rejonie służbowym³¹.

²⁶ Tamże, § 8 pkt 2.

²⁷ Tamże, § 10 pkt 1.

²⁸ Tamże, § 10 pkt 2.

²⁹ Tamże, § 10 pkt 3–4.

³⁰ Tamże, § 18 pkt 1.

³¹ Tamże, § 18 pkt 5.

W teczce rejonu nie wolno mu dokumentować rozpoznania osobowego.

Zadania z zakresu profilaktyki społecznej dzielnicowy realizuje głównie poprzez:

- inspirowanie i organizowanie działań i przedsięwzięć o charakterze profilaktycznym i prewencyjnym, współdziałając z innymi policjantami;
- inicjowanie i uczestniczenie w spotkaniach organizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego, szkoły lub organizacje mogące przyczynić się do poprawy bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz zwalczania patologii;
- informowanie mieszkańców o występujących zagrożeniach i udzielanie instrukcji o sposobach zabezpieczania się, zachowania się w określonych sytuacjach oraz organizowania się w celu poprawy bezpieczeństwa;
- utrzymywanie kontaktu z ofiarami przestępstw, inicjowanie działań mających na celu rozwiązanie problemu strachu, a także organizowanie doradztwa dla tej grupy osób;
- przeciwdziałanie przemocy w rodzinie³².

Dielnicowy posiada również obowiązki w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich, które zostały określone w Zarządzeniu nr 1619 Komendanta Głównego Policji z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich (Dz. Urz. KGP z 2010 r., Nr 11, poz. 64). Choć w cytowanym akcie wskazane obowiązki nie są jednoznacznie nazwane działaniami profilaktycznymi, to można je za takie uznać chociażby na podstawie faktu, iż „przeciwdziałanie” jest synonimem „profilaktyki”.

Do zadań dzielnicowego na rzecz nieletnich, wskazanych w przedmiotowym Zarządzeniu, należą w szczególności:

- uzyskiwanie i wymiana z komórką do spraw nieletnich i patologii (w przypadku braku komórki do spraw przestępczości nieletnich w służbie kryminalnej) informacji o nieletnich sprawcach czynów karalnych oraz nieletnich, którzy:
 - są organizatorami lub przywódcami grup przestępczych;
 - oczekują na umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, ośrodku socjoterapii, schronisku dla nieletnich lub zakładzie poprawczym, albo wobec których sąd orzekł umieszczenie w ośrodku resocjalizacyjnym z warunkowym zawieszeniem na okres próby;
 - przebywają na przepustkach z młodzieżowego ośrodka wychowawczego, młodzieżowego ośrodka socjoterapii, schroniska dla nieletnich lub zakładu poprawczego;
- uzyskiwanie i wymiana informacji z komórką do spraw nieletnich i patologii o:
 - nieletnich wykazujących przejawy demoralizacji oraz stwarzających trudności wychowawcze przejawiające się między innymi ucieczkami z domu;
 - małoletnich, którzy ze względu na środowisko rodzinne są szczególnie narażeni na demoralizację lub popełnianie czynów zabronionych;

³² Tamże, § 13.

- rodzinach dysfunkcyjnych oraz sytuacji małoletnich i nieletnich w rodzinach, w których występuje przemoc;
- przeprowadzanie rozmów profilaktyczno-ostrzegawczych z nieletnimi zagrożonymi demoralizacją oraz ich rodzicami, opiekunami, rodzeństwem, rówieśnikami lub osobami dorosłymi utrzymującymi z nimi kontakty;
- uczestniczenie w działaniach profilaktycznych realizowanych przez komórkę do spraw nieletnich i patologii;
- bieżąca współpraca w zakresie, o którym mowa w pkt 2 z pracownikami pomocy społecznej, pedagogami szkolnymi, a także kuratorami sądów rodzinnych³³.

Dzielnicowy realizuje również zadania w zakresie profilaktyki i probacji w ramach powoływanych przez wójta, burmistrza albo prezydenta miasta zespołów interdyscyplinarnych, które podejmują działania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Do zespołu interdyscyplinarnego oprócz policji powołuje się przedstawicieli: jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, oświaty, ochrony zdrowia, organizacji pozarządowych. W skład tego podmiotu mogą wchodzić również kuratorzy sądowi, prokuratorzy oraz przedstawiciele podmiotów innych niż wskazane wcześniej, które działają na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie³⁴. Istotną kwestią jest fakt, iż zespół interdyscyplinarny może tworzyć grupy robocze w celu rozwiązywania problemów związanych z wystąpieniem przemocy w rodzinie w indywidualnych przypadkach. W skład grup roboczych, oprócz policji wchodzi przedstawiciele: jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, oświaty, ochrony zdrowia, mogą również być powoływani kuratorzy sądowi, przedstawiciele innych podmiotów, a także specjaliści w dziedzinie przeciwdziałania przemocy w rodzinie³⁵. Właśnie do grup roboczych, jako reprezentanci organów ścigania, powoływani są dzielnicowy, którzy wykonując obowiązki w zakresie rozpoznania osobowego w rejonie służbowym mogą najbardziej przeciwdziałać przemocy w rodzinie.

Podejmowanie interwencji w środowisku wobec rodziny dotkniętej przemocą odbywa się na podstawie procedury „Niebieska Karta”, którą dzielnicowy realizuje na zasadzie współpracy. Informacje o podjętych działaniach przekazuje przewodniczącemu zespołu interdyscyplinarnego³⁶. W ramach procedury funkcjonariusze Policji wykonują szereg czynności bezpośrednio po ujawnieniu przemocy w rodzinie, na miejscu zdarzenia, jak i później. Właśnie w te odroczone działania wpisują się czynności, objęte procedurą, typowe dla pracy dzielnicowego. Można do nich zaliczyć:

³³ Zarządzenie Nr 1619 Komendanta Głównego Policji z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich (Dz.Urz. KGP z 2010 r., Nr 11, poz. 64), § 11.

³⁴ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2005 r., Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.), art. 9a ust. 1–5.

³⁵ Tamże, art. 9a ust. 11–12.

³⁶ Tamże, art. 9d ust. 1 i 3.

- składanie systematycznych wizyt w miejscu zamieszkania osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, sprawdzających stanu jej bezpieczeństwa(w zależności od potrzeb określonych przez zespół interdyscyplinarny lub grupę roboczą);
- prowadzenie rozmów z osobą, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, w szczególności o odpowiedzialności karnej za znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny;
- wzywianie osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, do zachowania zgodnego z prawem i zasadami współżycia społecznego³⁷.

Ważnym dokumentem, który nie jest aktem normatywnym, a jedynie zbiorem wytycznych regulujących działania dzielnicowego w zakresie profilaktyki i probacji związanej z przemocą domową, a także współdziałania ze służbą kuratorską są „Procedury współpracy służby kuratorskiej oraz funkcjonariuszy Policji w stosunku do osób, wobec których wykonywane jest orzeczenie sądu w związku z popełnieniem czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej”. Zostały one podpisane w dniu 29 listopada 2010 r. w Ministerstwie Sprawiedliwości³⁸.

Do czasu wejścia w życie tych procedur, które są obecnie uregulowane dla obydwu służb, współpraca pomiędzy kuratorami sądowymi, a Policją (szczególnie dzielnicowymi) była zróżnicowana w zależności od części kraju. Obecne unormowania wskazują jasne zasady w zakresie wymiany informacji, które pozwalają na bardziej skuteczne oddziaływanie zwłaszcza na sprawców przemocy domowej. Dzielnicowi mają informacje o sprawcach przemocy w rodzinie i osobach pokrzywdzonych, a kuratorzy o osobach dozorowanych. Przedmiotowe procedury są milowym krokiem w kierunku właściwego oddziaływania na sprawców przemocy w rodzinie, a także działań profilaktycznych i probacyjnych w tym zakresie. Szkoda, że dotyczyą one tylko tego fragmentu przestępczości.

Założenia metodologiczne i wyniki badań własnych

Biorąc pod uwagę wszystkich funkcjonariuszy organów ścigania należy podkreślić, że dzielnicowy jest policjantem, który ze względu na specyfikę pracy ma najczęstszy kontakt

³⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”(Dz.U. z 2011 r., Nr 209, poz. 1245), § 13 ust. 4,5.

³⁸ Dokument został parafowany przez Ministra Sprawiedliwości – Krzysztofa Kwiatkowskiego, Komendanta Głównego Policji – gen. insp. Andrzeja Matejuka oraz przedstawicieli Krajowej Rady Kuratorów: Przewodniczącego – Andrzeja Martuszevicza, Z-cę Przewodniczącego – Adama Syltak, Sekretarza – Annę Janus-Dębską oraz Przewodniczącego Komisji Legislacyjno-Prawnej – Henryka Pawlaczyka.

ze społecznością lokalną, a poprzez to posiada największe możliwości oddziaływania na jej członków. Uznano zatem, że poznanie opinii dzielnicowych na temat przedmiotu badań może wskazać rozwiązania, które pozwolą efektywniej realizować im zadania w zakresie profilaktyki i probacji w środowisku lokalnym.

Prezentowane badania ukierunkowano zatem na rozpoznanie opinii dzielnicowych na temat ich służby w zakresie realizacji zadań obejmujących profilaktykę i probację.

Badania przeprowadzono w 2011 roku w Szkole Policji w Katowicach oraz w jednostkach terenowych województwa śląskiego i objęto nimi grupę 100 dzielnicowych, których staż służby w Policji wynosił od jednego roku do 9 lat.

W toku badań próbowano odpowiedzieć na pytanie: jaka jest rola dzielnicowego w profilaktyce i probacji w środowisku lokalnym? W związku z tym sformułowano następujące problemy – pytania szczegółowe:

1. W jaki sposób dzielnicowi definiują profilaktykę i probację?
2. Jak dzielnicowi oceniają swoją skuteczność w zakresie profilaktyki i probacji?
3. W jaki sposób dzielnicowi oceniają efektywność realizowanych przez nich programów profilaktycznych?
4. Jakie są opinie dzielnicowych na temat skuteczności oddziaływań profilaktycznych w odniesieniu do wieku osób poddawanych tego rodzaju oddziaływaniom?
5. Jak często kuratorzy sądowi kontaktują się z dzielnicowymi w sprawach swoich podopiecznych?
6. Co utrudnia służbę dzielnicowych w zakresie realizacji zadań profilaktycznych i probacyjnych?
7. Co ułatwia służbę dzielnicowych w zakresie realizacji zadań profilaktycznych i probacyjnych?

Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankiety i narzędzie konstrukcji własnej – kwestionariusz ankiety.

Badania rozpoczęto od pytania sondującego poziom rozumienia pojęć „profilaktyka” i „probacja”. Z analizy danych badawczych zamieszczonych w tabeli 1 wynika, że prawie połowa osób badanych rozumie profilaktykę jako zapobieganie niekorzystnym zjawiskom (44 wskazania), 29 osób odniosło ją do uświadamiania społecznego w zakresie odpowiedzialności za swoje postępowanie, zaś 1/5 funkcjonariuszy uznała, że jest to czynność zmniejszająca liczbę przestępstw.

Tabela 1. Definicja probacji – rozkład odpowiedzi

Profilaktyka jest to:	Liczba wskazań
Zapobieganie	44
Uświadamianie społeczne w zakresie odpowiedzialności za swoje postępowanie	29
Czynność zmniejszająca liczbę przestępstw	20

Profilaktyka jest to:	Liczba wskazań
Zaznajomienie człowieka z zasadami obowiązującymi w społeczeństwie	4
Brak odpowiedzi	3

Źródło: badania własne.

Problemem dla ankietowanych okazało się pytanie dotyczące zdefiniowania terminu „probacja”. Otóż 23 osoby nie zaznaczyły żadnej z podanych definicji (tabela 2). Najczęstszym przyporządkowaniem okazał się okres próby (31 wskazań). Ponad 1/3 badanych utożsamiało natomiast termin probacja z pojęciem resocjalizacji. Wskazuje to na słabe rozumienie zagadnienia probacji przez badanych dzielnicowych. W związku z tym, przed przystąpieniem do wypełniania dalszej części ankiety wyjaśniono respondentom, czym jest probacja³⁹.

Tabela 2. Definicja probacji – rozkład odpowiedzi

Probacja jest to:	Liczba wskazań
Okres próby	31
Czas, w którym sprawca powinien być objęty nadzorem	9
Szansa dla sprawcy w warunkach wolnościowych	5
Adaptacja w środowisku	3
Terminy profilaktyka i probacja są tożsame	29
Brak odpowiedzi	23

Źródło: badania własne.

Część pytań zamieszczonych w kwestionariuszu ankiety (oznaczonych poniżej numerami od 1 do 5) miała na celu ustalenie:

1. Czy rolą dzielnicowego jest realizowanie zadań w zakresie profilaktyki?
2. Czy rolą dzielnicowego jest realizowanie zadań w zakresie probacji?
3. Czy dzielnicowy może skutecznie oddziaływać na społeczeństwo lokalne w zakresie profilaktyki?
4. Czy dzielnicowy może skutecznie oddziaływać na sprawców przestępstw w okresie próby (probacja)?

³⁹ Badania ankietowe rozpoczęto od zadania dwóch pytań dotyczących definicji profilaktyki i probacji. Po uzyskaniu odpowiedzi na te pytania przedstawiono respondentom definicję probacji. Taką taktykę wypełniania przez dzielnicowych ankiety przyjęto po badaniach pilotażowych, które wskazały, że część z nich nie zna definicji probacji. Bez tego zabiegu dalsze badania mogłyby być opatrzone dużym błędem.

5. Czy programy profilaktyczne realizowane przez dzielnicowego przynoszą pożądane efekty?

Rozkład odpowiedzi na powyższe pytania przedstawia tabela 3. Analizując rozkład odpowiedzi na pytania 1 i 2 można stwierdzić, że zdecydowana większość osób uznała, że rolę dzielnicowego jest realizowanie zadań głównie w zakresie profilaktyki. Respondenci są także przekonani o większym udziale dzielnicowych w realizacji zadań z zakresu profilaktyki niż probacji.

Tabela 3. Odpowiedzi badanych w na pytania odnośnie realizacji przez dzielnicowego zadań w zakresie profilaktyki i probacji

		Numer pytania				
		1	2	3	4	5
		Liczba odpowiedzi				
Kategorie odpowiedzi	Tak	59	26	40	26	6
	Raczej tak	33	35	43	23	12
	Raczej nie	4	25	10	39	49
	Nie	4	9	7	7	23
Brak odpowiedzi		0	5	0	5	10

Źródło: badania własne.

Potwierdza to rozkład odpowiedzi na pytania 3 i 4, które dotyczyły opinii dzielnicowych na temat skuteczności ich działań. Z analizy danych badawczych wynika bowiem, że dzielnicowi dostrzegają zdecydowanie większą skuteczność własnych działań w zakresie oddziaływań profilaktycznych niż probacyjnych. W odpowiedzi na pytanie ukierunkowane na rozpoznanie opinii dzielnicowych na temat efektywności realizowanych przez nich programów profilaktycznych (pytanie 5), zdecydowana większość respondentów (72%) przyznała, że realizowane przez nich programy profilaktyczne są nieskuteczne.

Kolejne pytanie ankietowe dotyczyło opinii dzielnicowych na temat wieku, w którym podjęte wobec jednostki oddziaływania profilaktyczne są najbardziej skuteczne. Z analizy danych badawczych wynika, że według respondentów najbardziej skuteczne jest oddziaływanie profilaktyczne wobec osób w wieku 7–13 lat (45 wskazań), w dalszej kolejności wobec osób w wieku 13–17 lat (33 wskazania), od 3 do 7 lat – (15 wskazań), 17–21 lat (7 wskazań). Oddziaływanie na osoby w wieku powyżej 21 lat dzielnicowi uznali za najmniej skuteczne.

W toku badania próbowano ustalić także jak często kuratorzy do spraw rodzinnych i nieletnich oraz kuratorzy do spraw karnych kontaktują się z dzielnicowymi. Jak wynika z zestawienia danych w tabeli 4, rozkład odpowiedzi w obu grupach był podobny. Kuratorzy wskazywali najczęściej na kilkakrotny kontakt z dzielnicowym w ciągu miesiąca (74

wskazania). Natomiast 66 osób przyznało, że w sprawach swoich podopiecznych nie kontaktują się z dzielnicowymi.

Tabela 4. Kontakt kuratorów w sprawach rodzinnych i nieletnich oraz karnych z dzielnicowymi

Kontakt kuratorów		Liczba odpowiedzi
Wydział Rodzinny i Nieletnich	1 raz w miesiącu	31
	kilka razy w miesiącu(2–9)	30
	kilkanaście razy w miesiącu(10–19)	22
	Brak kontaktu	17
Wydział Karny	1 raz w miesiącu	19
	kilka razy w miesiącu(2–9)	44
	kilkanaście razy w miesiącu(10–19)	18
	Brak kontaktu	19

Źródło: opracowanie własne.

Istotne z punktu widzenia efektywności i „komfortu” pracy dzielnicowych były dwa pytania ankiety dotyczące czynników utrudniających ich pracę w zakresie profilaktyki i probacji oraz aspektów, które mogłyby ją ułatwić. Do czynników najbardziej utrudniających czynności zawodowe respondenci zaliczyli: nadmiar obowiązków (63 wskazania) brak czasu (15 wskazań) oraz niechęć obywateli do współpracy (11 wskazań) – tabela 5.

Tabela 5. Czynniki utrudniające pracę dzielnicowego w zakresie profilaktyki i probacji

Czynniki utrudniające pracę dzielnicowego	Liczba odpowiedzi
Nadmiar obowiązków	63
Brak czasu	15
Niechęć obywateli do współpracy	11
Wielkość rejonu służbowego	10
Niedostateczna liczba dzielnicowych	10
Brak należytego przygotowania (przeszkolenia)	6
Brak dostępu do pojazdów służbowych	4
Brak odpowiedzi	6

Ankietowani wskazywali na kilka aspektów

Źródło: opracowanie własne.

Za czynniki ułatwiające pracę dzielnicowego respondenci uznali przede wszystkim: brak dodatkowych obowiązków (72 wskazania), sprecyzowany zakres obowiązków (54 osoby) oraz zainteresowanie społeczne (23 osoby) – tabela 6.

Tabela 6. Czynniki ułatwiające pracę dzielnicowego w zakresie profilaktyki i probacji

Czynniki ułatwiające pracę dzielnicowego	Liczba odpowiedzi
Brak dodatkowych obowiązków	72
Sprecyzowany zakres obowiązków	54
Zainteresowanie społeczne	23
Większa liczba dzielnicowych	16
Mniejsze rejony służbowe	13
Większy dostęp do informacji	10
Brak odpowiedzi	6

Ankietowani wskazywali na kilka aspektów

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

W świetle powyższych analiz teoretycznych i empirycznych należy stwierdzić, że dzielnicowi odgrywają w środowisku lokalnym istotną rolę w profilaktyce zachowań ryzykownych oraz w probacji. Trudno mówić jednak o skuteczności działań profilaktycznych i probacyjnych realizowanych przez dzielnicowych w sytuacji, gdy na jednego dzielnicowego przypada często kilkanaście tysięcy mieszkańców, a dodatkowo są im przydzielane dziesiątki czynności wyjaśniających w sprawach o wykroczenia, wymagające codziennej, kilkugodzinnej pracy biurowej. Zdarza się też często, że dzielnicowi nie znajdują czasu na obchód własnego rejonu, gdyż całą służbę zmuszeni są przeznaczyć na sporządzanie pism i dokumentów lub załatwianie interwencji w nie swoim rejonie służbowym. Skuteczność ich działań jest ograniczona zatem przez nadmiar obowiązków. Ten stan rzeczy mógłby jednak ulec poprawie poprzez zwiększenie liczby dzielnicowych. Motywacją do lepszej i bardziej rzetelnej pracy na rzecz społeczności lokalnej mogło by być także większe docenianie tej trudnej służby przez obywateli. Kończąc należy podkreślić, że wprawdzie dzielnicowi posiadają uprawnienia do prowadzenia czynności w ramach profilaktyki i probacji, jednak wymagają one znacznego poszerzenia, szczególnie w zakresie dostępu do informacji dotyczących osób objętych dozorem i nadzorem kuratorskim.

Streszczenie

W artykule przedstawiono opinie funkcjonariuszy Policji pełniących służbę na stanowisku dzielnicowego na temat ich roli w profilaktyce i probacji w środowisku lokalnym. Tekst zawiera informacje na temat podstaw prawnych pracy dzielnicowego, rys historyczny jego służby w Polsce oraz zadania w omawianym zakresie. Zwieńczeniem są refleksje dzielnicowych na temat aspektów utrudniających ich pracę oraz czynników, które mogłyby uczynić ją bardziej efektywną. Cały materiał opatrzony jest komentarzem autora opartym na przepisach prawa polskiego.

Słowa kluczowe: dzielnicowy, policja, profilaktyka, probacja.

Abstract

The Role of a Community Police Officer in Prevention and Probation in a Local Society

The article presents views of officers serving as community police officers on their role in prevention and probation in a local society. The text contains information on the legal basis of community policing, historical overview of the service in Poland as well as concerned tasks. It's concluded with reflections of community police officers on what hampers their work and what makes it more effective. The whole material is accompanied with comments by the author based on provisions of the Polish law.

Key words: community police officer, police, prevention, probation.

Bibliografia

- Bryła M., Wójcikiewicz J., *Idealny dzielnicowy a rzeczywistość*, [w:] *Bezpieczeństwo lokalne. Społeczny kontekst prewencji kryminalnej*, J. Czapska, J. Widawka (red.), Warszawa 2000.
- Izdebski H., *Historia administracji*, Warszawa 1996.
- Jakubowski Z., *Organy bezpieczeństwa i porządku publicznego PRL*, Warszawa 1984.
- Micek D., Micek M., Łuka P., Gontarzewski Z., *Rola dzielnicowego w Policji, współpraca z podmiotami policyjnymi i pozapolicyjnymi*, Szczytno 2007.
- Pieprzny S., *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*, Warszawa 2007.
- Pływaczewski W., Kędzierska G. (red.), *Leksykon policyjny*, Szczytno 2001.
- Ura E., *Bezpieczeństwo i porządek publiczny*, Warszawa 1983.
- Zarządzenie Nr 528 Komendanta Głównego Policji z dnia 6 czerwca 2007 r. w sprawie form i metod wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika rewiru dzielnicowych (t.j. Dz. Urz. KGP z 2013 r., poz. 38), § 2 pkt 4.

Akty prawne

- Regulamin służby dzielnicowych i kierownika rewiru dzielnicowych – załącznik do rozkazu nr 17 Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej z dnia 22 czerwca 1984.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 4 marca 1999 r. w sprawie szczegółowych warunków porozumienia między organem powiatu lub gminy a komendantem wojewódzkim Policji w zakresie pokrywania kosztów utrzymania dodatkowych etatów Policji w rewirach dzielnicowych i w posterunkach Policji (Dz.U. z 1999 r., Nr 22, poz. 208 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. z 2011 r., Nr 209, poz. 1245), § 13 ust. 4, 5.
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2005 r., Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. Dz.U. z 2011, Nr 287, poz. 1687 z późn. zm.).
- Zarządzenie Nr 1041 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 września 2007 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji i zakresu działania komend, komisariatów i innych jednostek organizacyjnych Policji (t.j. Dz. Urz. KGP z 2013 r., poz. 50), § 13, pkt 5.
- Zarządzenie Nr 1619 Komendanta Głównego Policji z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich (Dz.Urz. KGP z 2010 r., Nr 11, poz. 64).